

Kemian opettaja

Perhosten

Perhosia löytää
helposti omalta
pihaltaankin,
hymyilee kemisti
ja perhostutkija
Peter von Bagh.

pauloissa

KEMISTIN kääntöpuoli

Sarjassa esitellään kemistien kakkos-ammatteja ja epätavallisia harrastuksia.

■ Syksystä kevääseen Peter von Bagh pänttää kemiaa porvooolaisnuorten päähän, mutta kesän tullen hänestä kuoriutuu intohimoinen perhosten tutkija.

Päivi Ikonen

Hiljainen, äärimmäisen keskittyneen näköinen mies hiipii hitaasti pitkin pellonviertä lehtiö ja kynä kädessä. Pää kääntyy metronomina puolelta toiselle ja haukankatse tarkkailee herkeämättä ympäristöä rekisteröiden pienimmätkin yksityiskohtat.

A-haa! Taas tärppäsi!

Paperille ilmestyy salaperäisen näköinen merkintä, ja vaiteliaan miehen matka jatkuu.

Ei, vieraan valtion epätoivottu edustaja ei ole karvoittamassa heikkoja kohtia Suomen puolustusvalmiudessa eikä kyse ole avohoitoon päässeenä psyykekuntoutujastakaan.

Siinä menee Suomen ympäristökeskuksen perhoslaskija, porvooolainen **Peter von Bagh**.

Kolmen tunnin kuluttua neljän kilometrin lenkki on tehty. Vihko on täyttynyt täsmällisin tiedoin siitä, kuinka monta perhosta viiden metrin levyisellä havaintovyöhykkeellä on tarkkailuhetkellä oleskellut, ja mitä lajia kukin siivekäs edustaa.

”Sitten sama uudestaan tasan viikon päästä”, laskija myhäilee.

Kulunut historiallisen lämmin suvi oli perhostelijoille unelma-aikaa. von Baghin urakan loppusaldoksi tuli vaikuttavat 3 500 päiväperhosyksilöä ja 40 lajia.

”Näin niitä tietysti paljon enemmänkin, mutta havainnot siis kirjataan vain kapealta sektorilta.”

Omaa polkuaan kiertävät yhtä tunnollisesti kesästä toiseen myös von Baghin viisikymmentä kollegaa eri puolilla maata Kuusamoja myöten. Siellä kulkee maailman pohjoisin perhosreitit. Laskijoiden työstä kertyy tietopankki, jonka avulla seurataan perhosten esiintymistä ja lajien leviämistä Suomessa.

Vaikka von Bagh virallisesti noteeraa vain perhoset, luontoa ja luonnontieteitä palavasti rakastava mies toki panee merkille kaiken muunkin reitilläään kohdalle sattuvan.

”Täällä näkee vaikka mitä: kytitä, merikotkia, hirviä, peuroja. Lehmiäkin tietysti”, kaupunkilaistunut maalaispoika innostuu.

» » »

Peter von Bagh

- syntynyt 1955
- FM (epäorgaaninen kemia) Helsingin yliopistosta
- kemian opettajana Porvoossa vuodesta 1985
- naimisissa, kolme aikuista lasta

Kuvat: Peter von Bagh

Harvainen näky: kamera tallensi pikkupollojen lemmenhetken.

Ylivoimaisia ykkösiä ovat kuitenkin perhoset. Kun von Bagh ei laske siivekkäitä Sykeä varten, hän bongaa, ihailee ja tutkii niitä omaksi huvikseen.

Klassiseen tyyliin perhoshaavi ojossa hän ei yleensä vaella, vaan rakentaa – useimpien nykyharrastajien tapaan – hyönteiskokoelmansa kameralla, joka tallentaa sen moderniini ja kätevään digitaaliseen muotoon. Paitsi silloin, kun kiinnostava kohde elelee hankalassa paikassa yksityisalueella.

”Nykyaikana ollaan vähän varautuneita. Kun kulkee vaikka jonkun kesämökin tienoilla, isäntäväki tulee helposti sen näköisenä katselamaan, että mikäs rosmo siellä luuhaa.”

”Mutta kun menet perhoshaavin kanssa, suhtautuminen muuttuu sataprosenttisesti, ja kaikki ovat todella ystävällisiä. Haavin kanssa pääset mihin vain, eikä edes talon koira hauku”, perhosmies virnistää.

Perhosgeenit evakkoisältä

Kiintymys perhosiin taitaa Linnankosken lukion kemian opettajalla olla geeniperimässä. Ainakin Peter von Bagh kertoo lapsesta saakka ihastelleensa isänsä keräämiä upeita kokoelmia.

”Itse asiassa kunnanlääkäriin isot perhoslaatikot olivat aika kuuluisia, ne tiesi moni paikkakuntalainen”, muistelee poika-Bagh, joka isän työn takia kävi syntymässä Saksassa, mutta vietti kouluvuotensa Parikkalassa.

”Isän piti saada hengittää samaa ilmaa, jota hengitettiin rajan taakse jääneessä

Karjalassa. Hän oli syntyjään Kivennavalta ja henkisesti evakko koko ikänsä. Se jotenkin tarttui minuunkin, ja kivennavat ja terijoet tuntuvat kovin tutuilta yhä.”

Nuoremman von Baghin innostus kaikkiin luonnontieteisiin on sekin peräisin lapsuudesta. Nimenomaan kemiaa hän ei silti osannut ajatella tulevaksi ammatikseen ennen kuin sukulaissetä sattui asiaa rippikoulupojalta kysäisemään.

”Silloin suusta pääsi, enkä yhtään tiedä mistä se tuli, että ryhdyn isona kemistiksi.”

Päähänpälkähdys alkoi kuitenkin lukioaikana tuntua yhä houkuttelevammalta. Toisena vaihtoehtona siinteli biologia, mutta sen abiturienti päätti lopulta olevan ”tyttöjen ala”.

”Kemiassa tuntui olevan enemmän paukkuja.”

Helsingin yliopistossa epäorgaaninen kemia osoittautuikin nappivalinnaksi ja fysiikka ja matematiikka hyväiksi sivuaineiksi. Kemian opettaja tutkimukseen tai teollisuuteen tähänneestä opiskelijasta tuli silkasta sattumasta.

”Vähissä olleet ruokarahat siihen ovat synnä. Porthanian ilmoitustaululta huomasi lyhyen opettajan sijaisuuden. Otin sen, ja homma yllättäen osoittautuikin erittäin mukavaksi.”

Sillä tiellä von Bagh on yhä. Kun hammaslääkärivaimo oli saanut paikan Porvoosta, aviomies löysi omansa kaupungin yläasteelta. Sitten hän on viihtynyt samassa lukiossa jo neljännevuosisadan, ja opettaminen tuntuu aina vain paremmalta.

”Tämän päivän lukiolaiset ovat ahkeria ja motivoituneita opiskelijoita. Ihan höpöpuhetta, että nykynuoriso olisi laiskaa ja saamatonta”, kokenut pedagogi napauttaa.

Kemia on ainakin Linnankosken koulussa ymmärretty tärkeäksi oppiaineeksi, jota opiskelevat tosissaan ”muutkin kuin lääkkiseen tähtäävät”. Asia näkyy myös ylioppilaskirjoituksissa, joissa kemian kirjoittajia on joka vuosi kymmeniä.

Siis täydellisen idyllinen työ viehättävässä pikkukaupungissa?

”No, onhan siinä se, että opettaja tunnustetaan joka paikassa”, lehtori myöntää naureskellen.

”Ravintolassa tarjoilija on entinen oppilas, joka kohta tuo terveisiä keittiöstä, jossa on kokkina toinen entinen oppilas. Kun menee elokuviin, tajuaa, että puolet yleisöstä on nykyisiä oppilaita tai oppilaiden vanhempia. Mutta tulepa elettyä nuhteetonta elämää.”

Elokuvia lehtori ei tunnusta katsovansa täyskaimansa ja pikkuserkkunsa, elokuvaprofessori **Peter von Baghin** asiantuntemuksella ja volyymillä, mutta mielellään kuitenkin. Valkokankaalle tai romaaniin sivulle lehahtava perhonen sattuu silmään aina.

”Esimerkiksi *Länsirintamalta ei mitään uutta* teki vaikutuksen. Siinähän on hurja loppukohtaus, kun sankari kurkottaa rintamalinjalle laskeutunutta perhosta, ja siihen hänet ammutaan.”

Ihan kaikki filmiperhoset eivät yhtä kovia tyylipeiteitä kemisti-Peteriltä saa.

”Ne suomifilmien maisterit, jotka niillä valkolakki päässä ja perhoshaavi

Legendaarinen isoapollo Lemlahdesta.

pystyssä kirnaavat vikittelemässä torpan tyttöä, kyllä vähän naurattavat. Eiväthän ne sitä paitsi sitä tyttöä edes saa, aina tulee väliin rehti kulkuri, joka tosin paljastuu kreivin pojaksi valepuvussa.”

Hirmuliskon metsästäjä

Perhosten tutkijoille ja harrastajille Suomi on maapallon kiinnostavimpia paikkoja, Peter von Bagh sanoo.

”Meillä on niin paljon lajeja: itäisiä, läntisiä, kaakkoisia ja tietysti pohjoisia. Kaikkien levinnäisyysraja kulkee jossain kohtaa Suomea. Esimerkiksi ilmaston muutokset näkyvät täällä heti siinä, kuinka perhosten esiintyminen muuttuu.”

Perhosten tarkkailu on meillä myös vähintään riittävän vaikeaa.

”Talvi on täällä niin pitkä ja hirmuinen, kesä niin lyhyt ja intensiivinen. Kaikki me suomalaiset perhostutkijat heittäydymme siksi kesään koko sydämellämme.”

von Baghin omista perhoskokemuksista ikimuistoisin ja sydäntäliikuttavin on pikkuapollon saapuminen Porvooseen. Se oli alan miehille ensimmäiseen kuulentoon verrattava tapahtuma.

”Pikkuapollo on perhosten hirmulisko. Maailmanlaajuisesti erittäin harvinainen laji, jota ei Suomen lisäksi tavata oikeastaan missään, ja ainakin yhtä arvokas kuin saimaannorppa tai liito-orava”, von Bagh kuvailee.

Suomestakin jo lähes kadonneen arvo-perhosen kantaa oli yritetty elvyttää istutuksin muun muassa juuri Porvoossa, mutta huonolla menestyksellä – tai niin luultiin.

Ensimmäisenä miniatyyrihirmuliskoon porvooolaisniityllä törmäsi vuonna 2000 von Baghin tytär, joka hälyytti paikalle isänsä. Tämä tajusi, että pikkuapolloja liihottelee paikalla kokonainen parvi, ja tiedotti saman tien löydöstä perhostutkijain seuran nettisivulla.

Se käynnisti mylläkän.

”Hetki alkoi puhelin soida, että onko tämä pilaa. Uskoivat vasta, kun paikalle ehtivät ympäristökeskuksen edustajat, jotka varmistivat havainnon.”

Sen jälkeen Porvoon aarteita on vaalittu kuin kultakimpaleita. Niiden määrä, jota tutkijat seuraavat henkeään pidätellen, on lähtenyt hentoon kasvuun. Tänä kesänä kuulaanvalkeita perhoja lenteli niityllä jo 300, ja *Parnassius mnemosy-nen* toivotaan pitkän tauon jälkeen kotiutuneen kaupunkiin pysyvästi.

Bongareita paikalla toki käy, mutta pikkuruista, erittäin kesyä siivekästä hyvin kunnioittavasti kohdellen. Alalla on myös tapana suojella salaisuuksia hie-man kalamiesten tapaan.

”Eihän kukaan kerro, mistä se iso hauki nousi. Sanotaan järven tarkkuudella kyllä, mutta ei paljasteta, mistä lahdesta.”

Niinpä Peter von Baghkin sai taannoin vain tietää, että legendaarinen *Parnassius apollo* eli isoapollo oli nähty Paraisilla. Tarkkoja koordinaatteja ei tiedonanto sisältänyt.

”Mutta sinne ajoin ja sitten rupesin miettimään, missä elelisin, jos olisin isoapollo. Oikein veikkasin ja Lemlahdesta sen kaunottaren löysin”, perhosmies hykertelee yhä.

Kaunottaren kuvat ovat tietysti kuniapaikalla von Baghin albumeissa, joita syysiltojen pimetessä on mukava selailla ja jotka lyhentävät kummasti aikaa perhoskesien välillä.

Opettajan ”pitkän ja hirmuisen” talven täyttää toki sopivasti työ, ja kun koulu-laiset lentävät kesälaitumille, sinne pääsee taas perhostutkijakin. Eivätkä kaamoskuukaudetkaan pelkäästään haikaillen kulu, sillä nyt on tähtien aika.

Kemisti-perhosmies on myös arvostettu ja palkittu tähtitieteen harrastaja, joka kannustaa kaikkia muitakin kääntämään katseensa kohti taivaita. Siellä loistaa kaikkia tähtiä kirkaammin jättiplaneetta Jupiter, joka on lähempänä meitä kuin kertaakaan viiteenkymmeneen vuoteen.

”Jupiterin erottaa nyt hyvin paljaalla silmälläkin, mutta kaukoputkella pääsee ihailemaan myös sen kuita.” □

Kuvat: Peter von Bagh

Tuominopsasiipi.

Suruvaippa.